

Соколёнок

5/2026

сентябрь – октябрь

Кард

КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛ АКЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

Игитвал эбеди я риклера

Игитвал... Ватандин азадвални абадвал паталди чандилай гъил къачун, намуслудаказ яшамиш хъун, клевавай касдиз са хъсанвал авун я...

Гъар са девирда чахъ, лезгийрихъ, игитар хъайиди я ва исятдани тлимил туш. Абур чи халкъдин тарихдин рехъ экуь ийизвай халисан гъетер я: Гъажи Давуд, Ярагъ Мегъамед, Валентин Эмиров, Эсед Салигъов, Мирзе Велиев, Гъасрет Алиев, Араз Алиев, Абас Исрафилов, Радим Халикъов, Зейнудин Батманов, Мегъамедали Мегъамеджанов, Султан Сулейманов, Энвер Небиев ва мсб.

Уълквединни хайи халкъдин тарихда вичин тIвар къизилдин гъарфараралди кхъенвай чи къегъал рухвайрикай сад РФ-дин Игит, старший лейтенант Муслим Жавидович Муслимов я. Ам 1998-йисан 1-августдиз дидедиз хъана. Ада Дербентдин кадетрин школа-интернатда, Дагъустандин Огни шегъердин аграрный колледжда клелна, Россиядин Армиядин жергейра къуллугъна. Гуьгъуьнлай и везифаяр ада контрактдин бинедаллаз давамарна. Сифтедай М. Муслимов БМП гъалдайбур гъазурдай отделенидин командирвиле, 6 вацралай взводдин командирдин заместителвиле тайинарна.

2022-йисан мартдиз Муслим гуьгъуьллудаказ махсус серенжемда иштиракиз фена. Ада мотострелковый ротада БМП-дин механиквиле ва инструкторвиле къуллугъна. Июндин вацра женгера М. Муслимовал хер хъана, госпиталда сагъарна, вичин везифайрив эгечI хъувуна.

2024-йисуз РФ-дин Президент Владимир Путинан кьарардалди Муслим Муслимоваз Авдеевкадин пата миллетбазрин кар алай муьжуйд чка (опорники) кукварунин женгера кьалурай жуьрэтлувиляй Россия-дин Игитвилини твар гана. Чи кьагьриман хцив Къизилдин гьед РФ-дин оборонадин министр Андрей Белоусова вахканай.

Гьайиф хьи, алай йисан январдин вац-ран эхирра Украинада кьиле физвай мах-сус серенжемда Муслим Муслимовал за-лан хер хьана ва ам 1 февралдиз кечмиш хьана. Адан 28 йис тир.

Чи риклера Муслиман уьмуьрдин рехъ, кьегьалвални дирибашвал ва мили хъвер эбеди яз амукьда. Игит хцин игитвал чаз гьамиша чешне я.

В. Батманов

Дидед ч'ал

Шамсудин Исаев

Исеферда сува ял ягъиз булах-дал ацукънавайла, ихтилат дидед ч'алакай фена.

– Квез халис лезги ч'ал чидани, гада-яр? – элкъвена чахъ Омар муаллим. Вири тажуб хъана:

– Жуван хайи ч'ал чир жедачни мегер?

– Чун лезгияр тушни бес?

– Ят'а, – амалдарвилелди заз вил акъална, хабар къуна муаллимди, – лагъ кван тайциз лезгидалди гъик' лугъудат'а.

– Хвара хазвай тай тушни?

– Эхъ.

– Тай я ман. Мад гъик' лугъуда?

– Туш.

– Тушт'а, жува лагъ.

– Пур.

– Вуч?

– Пур.

– Сад лагъай сеферда ван къвезвайди я.

– Гъик'? Бубайри лугъудай хъи: «И хвар къве пуранди я». Яни къве тай ханвайди я.

– Дуъз я, – хъуърена Зияудин. – Зазни пуд пуран хвар ава.

Вири кис хъана.

– Данадиз гъик' лугъудайт'а чидани, дустар? – мад суал гана Омар муаллимди.

– Ваъ.

– Къерагъ.

– Ибур гъинай атай гафар я-е?

– Бубайрилай. – дамахдивди жаваб гана Омар муаллимди. – Базардиз маса гуз кал тухвайла, «Им са къерягъдин кал я», – лугъуз тарифдай. «Къерягъ» дана лагъай гаф я.

– Бубайриз рагъмет! – шад хъана Зияудиназ. Гилани «Вуна яцрак къерягъ кутамир» лугъузва. Яни тапарармир.

– Амма, – давамарна муаллимди, – а гафар чи ч'алаз гъик' атанайт'а ва вучиз абур гила квахъзават'а, заз чидач.

Дугъриданни, фикирна за, лезги ч'ал къадимлу ва девлетлу ч'ал я. Адахъ чир тавунвай гзаф сирер ама.

Белки Омар муаллимди гафариз къуват гудай маса гафарни чахъ ават'а? Ки-лигин...

...Риклел алама: 1-сентябрдиз сифте школадиз атанвай аялар Омар муаллимди классдиз гъана, доскадилай куърсарнавай квалин гъайванрин шикилар къалурна абур уз.

– Им вуч я? – хабар къуна ада гъвечли Расулавай, вечрел тивал эцигна.

– Дуду, – жаваб гана Расула.

– Им вуч я? – дана къалурна.

– Сиси.

Нубат кацел атана.

– Пси.

Кицел ишара авуна.

– Куьцуь.

Ахпа уърдегдал тивал туьклуьрна.

– Бадбат!

Аялар вири хъуьрена. Муаллимди абур секинарна:

– Куьн хъуьремир, Расула дуьз лугъуз-ва: абур халис лезги тиварар я.

...Практикадиз хтанвай университетдин студент Сабираз 5-классдин ученик Идриса дидед чалан тарсуна суал гана:

– Сабир муаллим, лезги чалалди кивачиз гьикл лугъуда?

– Кивач.

– Ваъ, муаллим.

Сабир фикирдик акатна.

– Маса гаф авач эхир, Идрис.

– Ава, муаллим, ава. Кивачиз «клур» лугъуда.

– «Клур» синином я.

– Гъамни гаф тушни? Месела, балкланди кивачи яна лугъудач. Клору яна лугъуда.

– Вун гъахъ я, Идрис, «Ламра клору яна женнетдиз аватна», – лугъузва бубайрин мисалдани.

Кивачиз мад гъихътин синоним аватла лугъудани, муаллим?

– Вуна зун клева твазва гъа, Идрис. Акъ-
ваз, за лугъуда... Къуъл яни?

– Эхъ, муаллим.

– Къала, аялар, куьне къуъл гаф кваз
са шумуд предложение туькљуьра кван, –
элкъвена ам классдихъ.

Мусади гъил хкажна.

– Лагъа кван, Муса.

– «Завай звар квай макъамдал къуъл
ийиз хъанач».

Классдик хъуьруьннин ван акатна.

– Гъайиф, – лагъана муаллимди. Къуъл
ийиз чир хъана кланда, дуст.

– Ада дуьз лагъанач, муаллим.

– Акъваз, Идрис. Ваз гъикл лугъуз
кланзава, Катиб?

– «За ацукънавай кицле къуъл эцяйна».

– Дуьз я. Ина къуъл клвач лагъай гафу-
нин метлебда ишлемишнава. Амма ацукъ-
навай кицле къуъл эцяна виже къведач. Ада
элкъвена ви клвач къун мумкин я. Мад гъикл
лагъана кланда, Мурад ?

– «За зарбдиз футболда къуъл яна».

– Аферин, Мурад! Къуъл футболдин
тупуна эцяйюн лазим я. Гъа са вахтунда,
аялар, инал Мусади гъайи мисал авай гъа.
Къуъл ийиз тахъай. Лагъана кланда, чна ий-
извай къуьлерни клвачерихъ галаз алакъя-
лу я: къуъл ийидайла, клвачер къугъурзава.
Гъанлай цийи гаф – къуъл авун арадиз
атанва. Яни лезги члал девлетлу ?

ТЪОЯТДО КОНЦЕРТ

Фикрет

Тъажиев

Диде гала айвандик цай кутуна
къажгандик. Хкуързава чуква
тлур, тахьун патал атлай шур.

Хтул ава гъаятда, къугъвадай къван
галатна. Гишин хъанва вичизни, клан туш
хъфиз клвализни.

– Гишин хъанва заз, диде, вегъ цавай
са фан тике.

– Эх хъия на са гъвечи, тлуьна кланда
затл чими. Ийизва за давуьга, риклиз
пара хуш бала. Гъазур хъухъ вун тлурни
гъаз, кап гудайвал тили фаз. Къилелди
квей пурнияр, шумуд неда бадияр?

– Диде, диде, ша иниз, килиг садра
кар пиплиз. Лалу ава кака хаз, гудан вуна
ама заз. Цару клекни са клвачел акъваз-
нава галаз хъел. Кландач заз ви давуьга,
ая заз са шаклукла.

– Акъваз бала, чан бала. Атлуда зи
давуьга. Атурай звал эха на, шаклуклани
гуда за.

И арада муквалай, къарагъна верч
цуквалай. Къакъра ягъиз эгечна, клекни
зилдик экечна. Пис ван гъатна гъаятда,
япарни кваз галатна. Килигайла тегъер-
диз, ухшамиш я концертдиз. Далдам-
зуьрне галачир, теклиф-билет авачир,
межлисдиз и хъана клватл магъледин та-
мам са къатл.

Хъанвайла вири гъа икл машгъул,
чуьнуьх-къумбатл керекул фена мукал
гъужумдиз, вечерен как чуьнуьхиз.

Гъуьрч клуфавай угъридал, хкаж
хъанвай парудал, Назим хъана тепил-
миш, вахчуз кака чалишмиш. Айван-
дикай дидеди гъарайна пис ванцелди.
Кичле хъана угъридиз, эвична мад гъа-
ятдиз. Кака клуфай аватна, вич гъаятдай
акъатна. Зверна фена Назима вахчу-
на ам хвешила. Секин хъана верчерни,
мягътел хъана клекерни. Хъана вири ала-
мат — кака амай саламат.

Тъцъсейн
Рамазанов

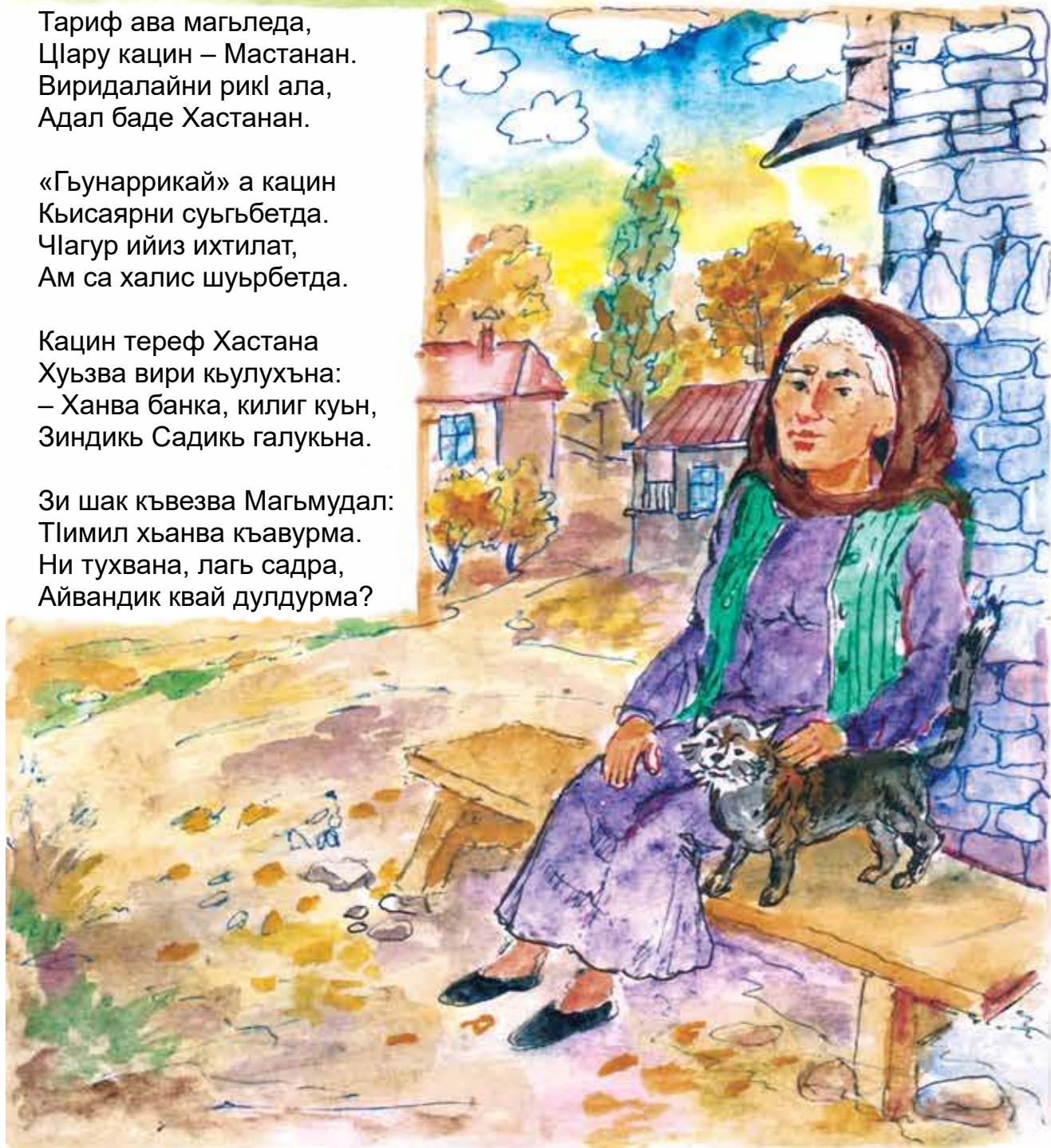
Мастан

Тариф ава магъледа,
Цару кацин – Мастанан.
Виридалайни рикі ала,
Адал баде Хастанан.

«Гъунаррикай» а кацин
Къисаярни суъгъбетда.
Чагур ийиз ихтилат,
Ам са халис шуърбетда.

Кацин тереф Хастана
Хуъзва вири къулухъна:
– Ханва банка, килиг куън,
Зиндикъ Садикъ галукъна.

Зи шак къвезва Магъмудал:
Тимил хъанва къавурма.
Ни тухвана, лагъ садра,
Айвандик квай дулдурма?

Бадединни хтулрин
Цуру хъана араяр.
Мукъвал-мукъвал а ківаляй
Къведай къал квай гъараяр.

Са пакамаз куъчедай
Цай хъиз физвай гъа Мастан.
Катна ківаляй харапїриз,
Ийизвай гъакї къил баштан.

Килигайла гарданда
Ципинин туьд акланвай.
Вич кичіела илисна,
Гуя чилик ккланвай.

Нек хъвадайла ципина
Къил аклана хана хъи...
Ципинин клан галатна
Ихътин къиса хъана хъи.

Чи журналда-цийи т'вар

Бормак

Вилериз о'во'т то'вуро'й

Люзеля Ёасанова

Тамум са яш хъанвай, ду'ньядин гъар са чин акунвай дишегъли тир. Адахъ ч'ехи хъанвай веледарни хтулар авай. Анжах абур Тамумалай яргъа яшамиш жезвай. Адан мурад балаяр патав яшамиш хъун, тербиядал машгул жез хтулриз ду'ыз рехъ къалурун тир.

Къе са ч'ехи яшариз акъатнавай дагъ-ви дишегълиди мукъвал-мукъвал вичин жегъил вахтар, иллаки бубадин гафар рик'ел хкидай. Адаз аял ч'авуз са вуч к'валах ят'лани авурла ч'ехи бубадиз иер аквад-чир. Тамумаз сифте сеферда ч'ехи буба-дивай ихътин гафарин ван хъанай: «Килиг, бала, ч'уру к'валахар мад ийимир! Зи бармак вилериз вегъемир».

Йисар къвез алатна. Ингъе, къе хтул-руш Тамум мектебдиз фидай яшарив агакънава. Дидеди адал цийи булушка алу'к'нава ва яргъи ч'ларарикай киферни хранва.

– Ша,чан руш, чун ч'ехи бубадинни диде-дин патав фин, абуроз акурай вун къе гъикъван иер ят'ла, – лагъана Тамуман диде-ди.

Мектебдиз физ рик'ик тадивал квай рушаз чара хъанач. Ам диде-дин гъилни къуна къу'зу'бурун са къил ч'угун паталди рекъе гъатуниз мажбур хъана.

Ингъе ам гила наз-дамах гваз Абду-селим бубадинни Шерфеханум диде-дин вилик акъвазнавай. Абуру чпин хтулдиз гзаф гафар лагъанай, анжах бубади вичи са мус ят'лани лагъай гафар мад сеферда

тикрар хъувуна: «Килиг, бала, зи бармак вилериз вегъез тахъуй гъа...!». Артух ла-гъай гафарин манадин гъавурда са акъван акъунач'лани, гъвеч'и руша, мектебда вич ду'ыз тухун, муаллимриз, дустариз гъвеч'и-ч'ехидаз гъу'рмет авун, садрани диде-бу-бадин рик'и т'ар тавун – къу'зу'бурун мурад тирди къат'анай.

Вахтар алатна. Тамума хайи ху'ру'н мектеб лап хъсан къиметралди акъал'арна. Муаллимрин патай аферин ва баркалла къачуна. Ам диде-бубайри чпин аялриз чишне яз къалурзавай.

Йикъарай са юкъуз жегъил руша вичин аттестатни гваз мад сеферда Абдуселим

бубадални Шерфехалум дидедал са кьил члугуна. И алатай 11-йисуз абурун кьилер Шалбуз дагъдин кьил хьиз гзаф лацу хъанвай. Члехи бубани диде вичелай рази тирди ада гъасятда кьатлана:

– Ваз баркалла, чан руш! Вуна зи бармак вилериз вегъенач! Вуна зи рикл шадарна... Гила институтда клелдайла гъа за лагъайвал жуван клелун давамара. Килиг гъа, зи бармак вилериз ават тавурай!!!

Институтдани руша лап хъсан кьиметралди чирвал къачуна. Яру диплом гваз кваллиз хтайла вичин гафар тикрардай гъурметлу ва такабурлу Абдуселим буба амачир. Ам рагъметдиз фена са йис хъанвай. Амма адан гафар хтулдиз вичин вири уьмуьрда члехи насигъат тир.

Жегъил руш Тамум са йисалай гъуьлуьз фена, вичин уьмуьрдин юлдашдихъ галаз гъурбатдиз акъатна. Гила Урусатдикай адан балайриз ватан хъанвай.

Гъамиша члехи бубадин камаллу гафар риклел алай Тамума вичин веледарни гъвечли-члехидаз гъурмет ийидай, халкъдин тарих чидай, ватандин къадир авай инсанар яз члехи авуна. Рухваяр университетарни академияр куьтягъна члехи къуллугърал хъанвай. Мехъерарни авуна, абуроз аялар – Тамумаз хтуларни хъанвай. Гила дишегълидин вичин кьилик живедин цлвереклар акатнавай. Адаз вичин члехи бубадин гафар исятда яргъа авай хтулриз насигъат ийиз кланзавай.

Гъар са диде-бубадиз чпин веледар бахтлу хъана, акъуллу хъана, дуьз рекъе хъана клан я. Гъавиляй абуроз чпин балайриз уьмуьрдин тарсар гузва. Гъарда вичин жуьреда ва вичиз чидайвал...

Къаст лагъайтла сад я: Абдуселим бубади лагъайвал – садрани члехибурун бармак вилериз ават тийидайвал...

Мулдин цуьквер

Къацу назик танар-пешер,
Юкъва ава – вили вилер.
Ислягъ цавун рагун гъетер,
Вуч иер я мулдин цуьквер!

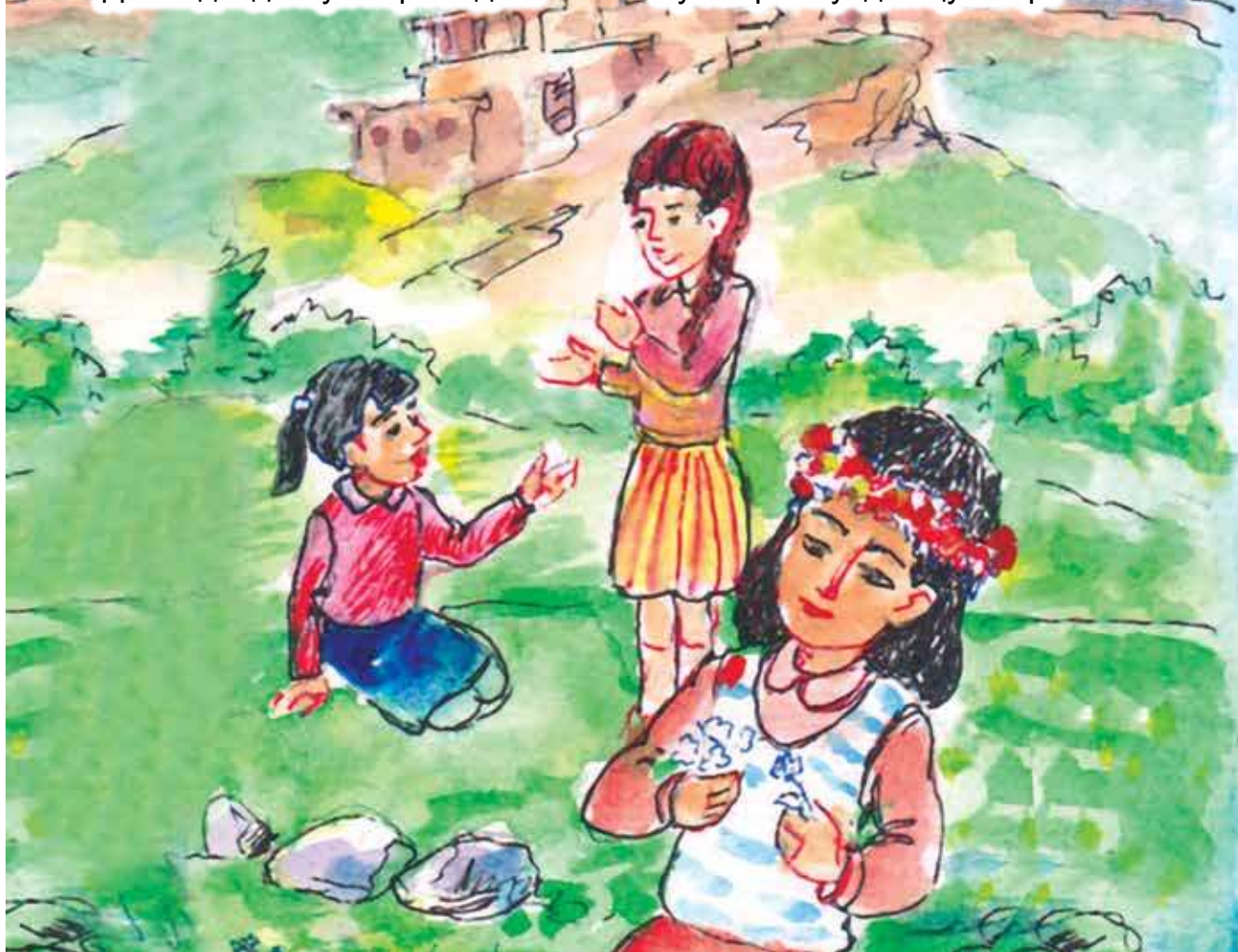
Килигда чеб милиз-милиз,
Къил патална кичӀез-регъуьз,
Веъез муькъвер рикӀай -рикӀиз,
Вуч иер я мулдин цуьквер!

Чун, рушар, чуьлдиз фидай,
Дамахдивди клунчӀар гъидай.

Хуш атир кӀвализ чкӀидай,
Вуч иер я мулдин цуьквер!

Нур гудай квар аваз къуьне,
Зун булахдал физвай рекъе,
КуькӀуьррай гъиссер зи рикӀе,
Вуч иер я мулдин цуьквер!

Тебиатдин савкъат-бегъер,
Жегъилвили хуьзвай сирер,
Зи гатфарин къетӀен эквер,
Вуч иер я мулдин цуьквер!

Зулуз...

Заз кланзава Самур тамун
Либасдиз килигиз зулун.

Хуп! пер я зи хайи чил?
Къуд пад къизил – вегъейла вил...

Ківачик махпур цлару гамар,
Цавани – дурнайрин цларар...

Цавунни чилин арада
Къизилдин пешер къугъвада...

Шагъвар жизви юзада-
Там женнет хъиз аквада...

Вегъезвай явашдаказ камар
Зул, вун я лап асул члугвар...

ВАГЪШИ ГЪАЙВАНАР

Аслан (Лев)

Сикі (Лиса)

Вак (Кабан)

Жанавур (Волк)

Жейран (Газель)

Маймун (Обезьяна)

Хаз (Белка)

Къуър (Заяц)

Барсук

Къиф (Мышь)

Къуьгъуър (Ежик)

Машах (Рысь)

Сев (Медведь)

Чакълал (Шакал)

Цуцлуп (Куница)

Муьнуьгъ (Крот)

Суван къун (Тур)

Фил (Слон)

Перленг (Тигр)

Мирг (Олень)

Дялриз

Иесияр хъухъ уьмуьрдин,
Кіела тарсар, чан балаяр!
Тахъурай квез чіуру кардин
Гъич садрани ван, балаяр!

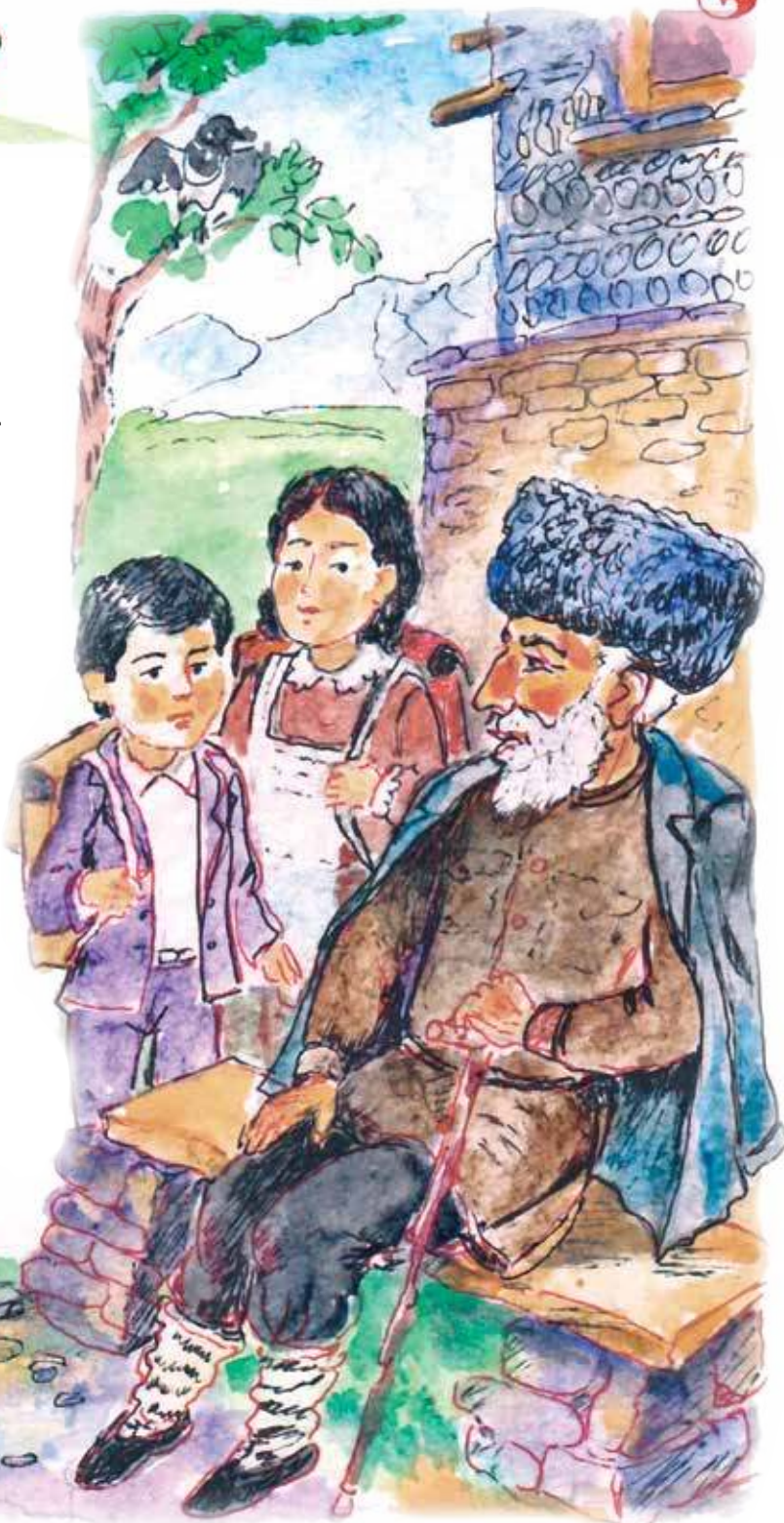
Зегъмет чіугваз акъудна гъекъ,
Жагъура квез дуьз фидай рехъ.
Сада-садаз гана куьмек,
Гъар къуз къачу «вад», балаяр.

Йисар фида, жеда чіехи...
Къегъалар хъухъ риклер михи,
Гъуьрмет-хатур хамир меци,
Аман-минет, дад, балаяр!

Гъарда чіугу вичел зегъмет,
Алим жеда авай гъуьрмет.
Инсанни хъухъ хъсан, гъелбет,
Мектеб я куь чад, балаяр.

Сад руш ятла, сад я гада,
Фагъумдай вахт я и ара,
Зи тлалабун я квез пара,
Чирвал къачу фад, балаяр!

Диде-буба шад жедайвал,
Дневникра «вад» жедайвал,
Насру буба мад къведайвал,
Хъсан кіела, чан балаяр!

КЪУЪРНИ АСЛАН

Пезги жолкъдин жокх

Са уълкведа хъсан векъ авай, инсанрикай хевлет са там авай къван. Ничхирри, ківаті хъана, и тама чпин къил хуъзвай. Са аслан абурун пачагъ тир, и асланди гъар са чіавуз, вичиз клан хъайила, и ничхиррикай вичин хурук акатайдал гъуърч ийиз, недай къван. Амма гъар гъуърч ийидайла, и асландин гъайбатрикай кичіела, гъар садан рикі аватиз, ибуруз гъич секинвал жезвачир.

Са юкъуз гъайвокар вири санал ківаті хъана, меслят авуна, сада-садаз лагъана: «Я стхаяр! И аслан чи пачагъ я къван, адаз чакай вичиз кланиди нез ихтияр ава. Акі хъайила, чаз хъсан кар ам я хъи, чна чи арада чип вегъез, гъар гъидан чип акъатайтла, гъам чна нубатдалди асландиз хуърек яз ракъурда ва амайбуру асландин гъайбатдикай, кичіевилин хажалатдикай архайин яз, секинвилелди чпин кесибвалда». И меслятдал ибур вири рази хъана. Чпин къарар арзадалди кхъена, асландиз тамам гъуърметдалди малумарна. Аслан и меслятдал гзаф рази хъана. Абуруз жаваб гана: «Зи метлеб анжах заз хуърек хъун я». Идалай гуьгъуьниз и ничхирри чпин арада чип вегъез хъана ва нин чип акъатайтла, гъам асландиз хуърек яз фидай къван.

Са хейлин вахт алатайла, къуърен твар авай чип акъатна. И къуъре ничхирриз лагъана: «Я стхаяр, им чиди вуч алчахвал я, жува-жув жуван ихтиярдалди асландин сиве тун. Ша чна и асландиз са амал къан, ам чна

чи винелай алудин”. Къуьре икI лагъайла, садбур идал хъуьрена, садбуру лагъана: «Я кьей хва, вун акъван рикI авай кас яни, вавай а куц гваз аслан хътин зурба пачагъдиз амал жедани?». Гафарикай хъел атай къуьре лагъана: «Куьн тамаша, за асландиз вуч амал ийидатIа».

Пакадин юкъуз частунин хуьрекдиз къуьр фена кланзавай, и къуьр вахтунда фенач. И кардикай асландиз гзаф хъел атана, са тIимил амай ада чпин арада авай икърар чIуриз, амма асланди фикир авуна лагъана хьи: «икI тадивилелди за икърар чIур авурдакай маса пачагъриз ван хъайитIа, абуру зун айибда», – асланди сабур авуна.

Са вахтунда нисини жез-тежез къуьр асландин кылив атана, гылер хурал эцигна ва асландиз адетдалди салам гана ада пачагъдиз икрам авуна. Асланди адавай ничхиррин гьал жузуна. РикIик са гъвечли кичевал кваз къуьре жаваб гана: «Пачагъ, вун сагърай, ничхирри гъамиша хъиз, адетдалди захъ галаз ви частунин хуьрекдиз са маса къуьрни ракъурнай, амма са аслан дуьшуьш хъана чал, ада чавай жузуна: «Куьн гъиниз физвайбур я?»».

– Чун пачагъдиз хуьрек яз физвайбур я, – лагъана жаваб гана чна. Ада хъел кваз чавай хабар къуна:

– Вагъ, и вилаятда залай гъейри маса пачагъни авани? И мулк зиди я, гыч садахъни жуьрэт жеч зи мулкара авай гъайванрик кягъдай.

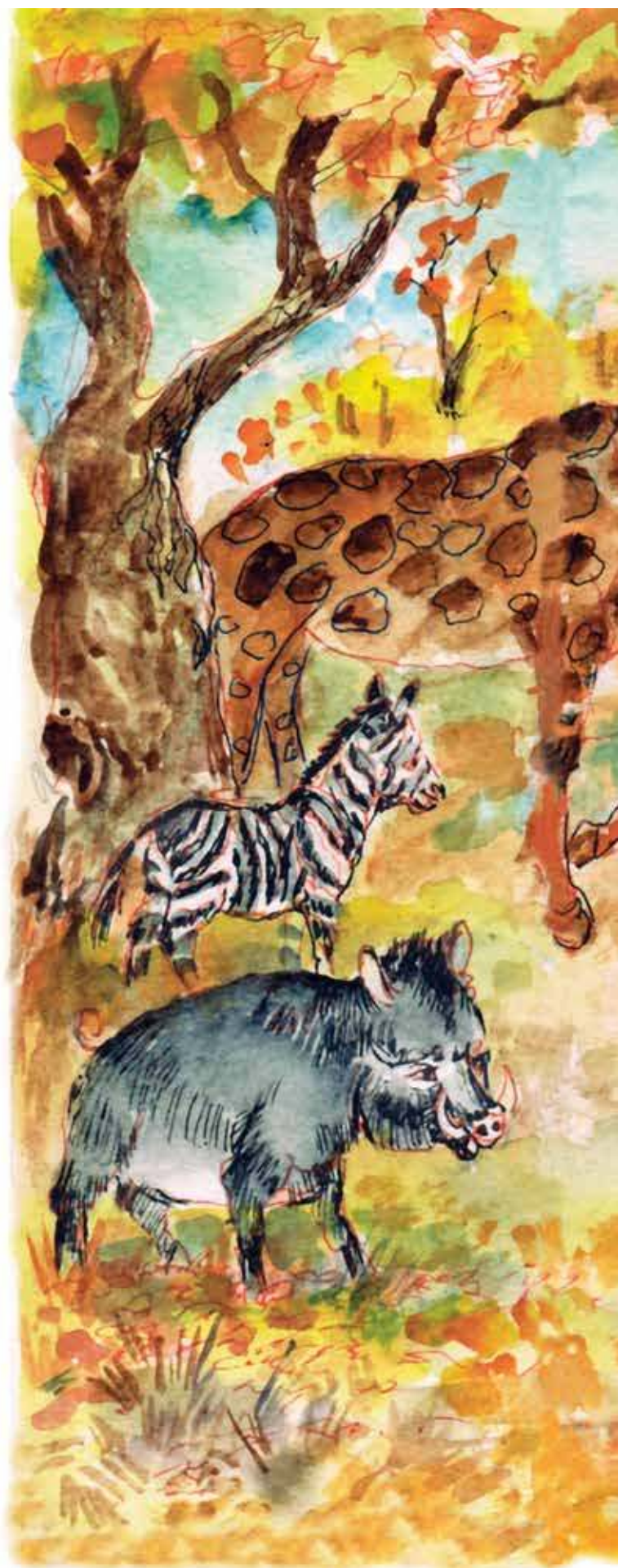
Ахпа захъ галай къуьр къуна, вичиз тухвана, амма ада ваз лагъай пис гафар вахъай кичевилъйни регъувилъй завай ваз лугъуз жезвач.

Къуьре икI лагъайла асландин чанда цIай къуна. Ада къуьрез лагъана:

– Вавай ам заз къалуриз жедани?

Къуьре жеда лагъана. И къуьре, вилик акатна, и аслан цин буругъдал тухвана, ада асландиз лагъана:

– Заз а асландихъай гзаф кичле я, завай на зун ви хъуьчIуьк къун тавуртIа, и

буругъдин сивел къвез жедач. ИкI лагъайла, асланди им вичин хъуьчIуьк къуна, буругъдин сивел тухвана. Къуьр хъуьчIуьк кваз аслан цин буругъдиз килигайтIа, адаз цIй къуьр хъуьчIуьк кваз вичин суьрет акуна. Ада хиял авуна хьи, анай аквазвайди вичиз хуьрек яз къвезвай къуьр къачуна тухвай, къуьре лагъай аслан я.

Тадивал кваз асланди вичин хъуьчIуьк квай къуьр са къерехдиз гадарна, вичи-вич и фуруз вегъена. Вегъейла, ам фура цик акатна ва къена. Аслан къейила, тама авай гъайванриз азадвал хъанай.

Хайи чӀалан небес хуьн

Лезгидин виридалайни гужлу ва
хци яракь адан чӀал я.

Гъажибег Гъажибегов

Бубайрилай бубайрал агакънавай къадим тарих, иер чӀал, девлетлу меденият ва хайи чил хуьн гъар са инсандин къилин буржи я.

Эхиримжи йисара халкъдин гележег-дихъ рикӀ кузвай гъар са инсандик багъри чӀал квахъуни чӀехи къалабулух кутунва. Гъар са касди вич алай чкадал дидед чӀал миxивални иервал хвена ва ам хзанра чӀехи жезвай аялприз чирна кӀан я.

Урус, инглис, араб чӀаларин есирда гъатнавай лезги балайриз гьикӀ хайи чӀал чирда? Диде-бубади вуч авун лазим я? Гьукуматди гьихътин серенжемар къабулун чарасуз я?

Гьелбетда, суалар гзаф я. Амма гъар са диде-буба хзанда хайи чӀалалди жуван аялдихъ галаз рахаз хъайитӀа, адахъ чӀалан бине жедат.

Гъайиф хьи, эхиримжи йисара чи хуьрера кардик квай аялрин бахчайриз къевезвай цӀуд аялдикай 2-3 аялдиз я хайи чӀал чизвайди. Эгер чна вахтунда и кардин вилик пад къун тавуртӀа, гъайиф хьи, чавай чи чӀал, тарих, меденият къакъатда. Чун са халкъ яз амуьдач.

«Дидед чӀал чирун, бубайрилай амай адетар, ирс и рекъай давамарун ва абур

девлетлу авун, культура вилик тухун патал чахъ са къадар тежриба хъанва. Лезгийрихъ милли школа, театр, дидед чӀалал акъатзавай газетар, журналар, ктабар, телевидение, лезги чӀалан словарь, урус чӀаланни лезги чӀалан словарь ава, амма лезги прозадин жигъетдай гьеле кесиб я, чахъ чи миллетдикай, абурун адетрикай, яшайиш-дикай кхъенвай тарихдин романар, очеркар, гьикаяяр библиотекайра тӀимил ава. Чавай «Литературадин Дагъустан», «Самур», «Кард» журналрай кӀелзавайбурувай са бязи эсеррикай менфят къачуз жезват. Анра лезги литературадал, поэзиядал рикӀ алайбур патал фикир желбдай малуматар, макъалаяр, гьикаяяр акъатзава. Амма, гъайиф хьи, и журналарни чи хуьрера гзаф-буру кхъизвач. Им еке гъалатӀ я.», - кхъизва вичин са макъалада машгъур композитор, публицист Маина Абдулмуталибовади.

Югъ-къандавай яваш-яваш хайи чӀалалди кӀелзавайбур, кхъизвайбур ва рахазвайбур тӀимил жезват. Им чун багъри чӀалавайни дувулривай яргъа хъунин сифте камар я.

Ша, играмибур, чна чи дидед чӀал, къадим тарих ва девлетлу меденият хуьн!

В. БАТМАНОВ

ЛЕЗГИ ЧИАЛА

Авадан
Алук
Ам
Афар
Ахмур
Бади
Бишме
Булушка
Вак
Ваъ
Векъи
Вун
Газар
Гъуб
Гъебе
Далдам
Дегъре
Диде
Зул
Зун
Ичи
Йис
Кавха
Карч
Киле
Кичи

БУДУГЪ ЧИАЛА

Авадан
Алук
Ам
Алфар
Ахмур
Бадъе
Бишме
Буълуъше
Вак
Ваъ
Йекъи
Вун
Газар
Хаб
Гъайбе
Далдам
Дагъра
Диде
Зул
Зун
Йичи
Йиз
Кавха
Карч
Киле
Кичи

«Самурдин мектеб»

КВЕЗ ВАН ХЪАНАТІА...

Нобелан премияр

Швециядин инженер-химик, изобретатель ва промышленник Альфред Бернхард Нобелан весидихъ галаз къадайвал, вич кьейила тур Швециядин 31 миллион кронди Нобелан фонд тешкилна. И пул акцияра, облигацияра ва заемра эцигна. Къвезвай пулни гьар йисуз барабар вад чкадал пайзава ва 1901-йисалай инихъ физикадин, химиядин, физиологиядин ва медицинадин, литературадин хилерай, гьакІ ислягьвал мягкемарунин рекьай кІвалахдай Нобелан премияр яз гузва.

Нобелан премия Альфред Нобелан шикил алай кьизилдин медалдикай, дипломдикай ва пулунин къадар къалурнавай чекиникай (къадар Нобелан фондунин къазанжийрилай аслу я) ибарат я. 1960-1970-йисара адан къадарди 30-далай 70 агъзур доллардал къван тешкилзавай, 2005-йисуз Нобелан премиядин къадар 10 миллион Швециядин крондиз (1,2 миллион доллар) барабар хъана.

ЧИ АЯЛРИН КЪУГЪУНАР

КЪУМПАРА

Къумпара 7-12 йиса авай аялри, лишанар ягъиз чирун мурад яз, члухлумпидин кларасдикай расдай къугъунин алат я. Къумпара расун патал ихътин сенятар ва затлар лазим къведа: хци чукул, 5 мм яцлувал, 30 см яргъивал алай дуъз симинин къатл, 2,5 см гъяркъуъвал, 30 см яргъивал алай члухлумпидин клинтл, 25 см яргъивал, 45 мм гъяркъуъвал алай твал.

Къумпара расдай къайда:

1. 2-5 см гъяркъуъвилел, 30 см яргъивилел алай члухлумпидин ици клинтл атлуда.

2. Клинтл, садал 7-8 см, муъкуъдал 20-22 см алай къве клинтлиниз чара ийида.

3. 22 см алай клинтлинин хъуътуъл рикл симиналди акъудда. Адакай къумпарадин луъле жеда.

4. 25 см яргъивал 4-5 мм гъяркъуъвал алай твал расда ва адан са къил 7-8 см алай члухлумпидин клинтлинин хъуътуъл рикляй сухна мягкемарда. Адакай къумпарадин луъледа твадай тум галай твал жеда.

Къумпарадал къугъун (лишанар ягъун) патал памбагдикай, пекиникай, гъаларикай гъвечли (луъледиз четиндиз фидай) къирмеяр расда. Къумпарадин твалунин куъмекдалди са къирме луъледин агъа къилиз къван сухда. Гила, къумпарадин луъледа къвед лагъай къирме туна, гъамни зарбдиз твалуналди вилик ракъурда. Гъа и вахтунда къве къирмедин арада чуъкъвезвай гъавадин къуватди сифте луъледа тур къирме еке зарбуналди луъледай акъудна саки 5-10 метридиз агалдарда. Къвед лагъай къирме ягъун патал гъадан гуъгъуънилай луъледа мад са къирме хтун герек къведа.

Къумпаради физикадин бязи законар аннамишиз тазва.

Ш. МИРЗОЕВАН

**«Ша къугъван аялрин къугъунар»
ктабдай**

Аялрин келимаяр

За чай гуьзлемишзава

АЯЛРИН бахчада нисинин хуьрек тлуьна аялар столовойдай экъечлна. Суфрадихъ са Лейла кылди галама. Тербиячиди хабар кьазва:

– Лейла, вун суфрадихъай вучиз кьарагъзавач, тух хъаначни?

– Тух хъана. Чи квалеле хуьрек тлуьрдалай кьулухъ чай хъвадай адет ава. За чай гуьзлемишзава.

Хъипи хъана авахъзава
Къацу тарарин пешер.
Десте-десте лув гуз физва
Дурнаяр, чуълдин нуькӀвер.

Йикъар жезва къвез-къвез куьруь,
Къекъвез цава бул цифер.
Гъаваярни жезва мекъи,
Мукъвал-мукъвал жез мичӀер.

Балугъчиди кӀватӀ хъийизва
Вичин чилер, луьтквеяр.
Жерге-жерге кӀелиз физва
ГъвечӀи, чӀехи аялар!

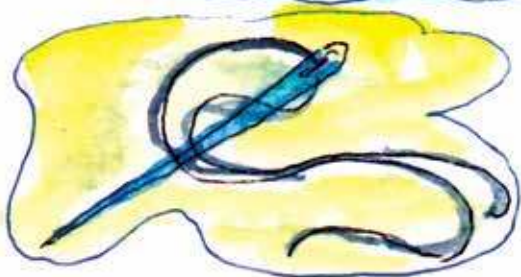

Ижучо! - жучо! жуч - жолчичо!

***

Кларас недай ківалин пили
Ківатіда ківалав хзан вири.
Ширин нямет кјуна кјула,
Гъазурда чаз ачул суфра.

***

Беден клеви гъулдан я,
Уюнбаз я тум галай.
Дерзичидин гъиле ам
Къугъваз жеда рум галаз.

***

Гуъзгуъ туш, цин кьев я ам,
Экіяй хъанва куъчедал.
Мукъаятдиз къачу кам,
Тахъайтла вал хъуъреда.

***

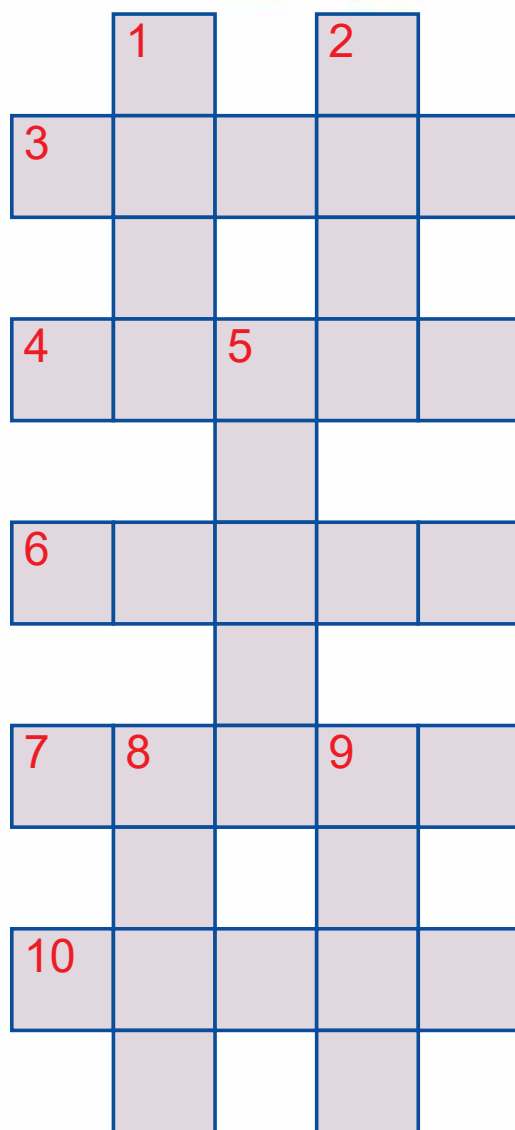
Вич гъиле къур гъар садаз
Илимдин рехъ къалурда.
Авамвилин пар къада
А заті саймиш тавурда.

***

Къив гуз къаю
Тухудайла зегълеяр,
Герек затлар я
Гъилерал....

Лезгилри лугьуда

ДУЪЗ ЦІАРАРА: 3. Чаз кѣлиз — кхъиз чирайди. 4. Чит туш ам... я. 6. Ам ... хъиз цавуз акъатдай кас я. 7. Суърсет, техил. 10. ...хуьн гъар са касдин пак тир буржи я.

ТИК ЦІАРАРА: 1. Аял кьепинамаз, ... епинамаз. 2. Чѣхи луьткве. 5. Им къван, им ... 8. Мурдар. 9. Ятар гзаф хтайла вацлун ... ацахъна.

ISSN №0206-7978
Кард

5/2026

сентябрь – октябрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Министерство цифрового развития,
информации и печати
Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г.
выдан управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Главный редактор

М. М. Ахмедов

Редколлегия:

М. Ибрагимова (редактор)
В. Батманов (редактор 2-й кат.)
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
З. Кафланов
К. Акимов
М. Бабаханов
А. Мирзабеков
П. Фатуллаева
Ф. Казимагомедова

Технический редактор Т. Лузина
Художник номера М. Муталлибов

Формат 60x84 ¹/₈. Бумага офсетная.
Уч.-изд. л. 3,54. Усл. печ. л. 3,26.
Физ. печ. л. 3,50.

Подписано в печать 23.09.2026 г.
Выход в свет 15.10.2026 г.
Тираж 445 экз. Заказ № 1873.

Редакция:

«Редакция республиканских литературных
журналов "Соколёнок"
и "Литературный Дагестан"».

Адрес редакции:

367000, РД, г.Махачкала, ул. Даниялова, 55.
e-mail: litdag@mail.ru, **сайт:** litdag.ru;
tg: litdag; **vk:** litdag

Издатель:

ГБУ РД «Этномедиахолдинг "Дагестан"»

Адрес издателя:

367018, г. Махачкала, пр. Насрутдинова, 1-а.

Лезгинский язык

Индекс:

на год – ПС801, на полугодие – ПМ991.
Цена свободная

Отпечатано в ООО «Издательство «Лотос»»,
367018, РД, г. Махачкала, ул. Времена года, 6.